

Když se stáří stane peklem

Domácí násilí se donedávna odehrávalo především „za zavřenými dveřmi“, a to v celosvětovém měřítku. Díky osvětě, výzkumům, zájmu politiků i nevládních organizací a legislativním úpravám se zhruba od poloviny minulého století začala situace v mnohém obracet k lepšímu.

DBohužel týraní či zanedbávání seniorů se často odehrává „za zavřenými dveřmi“ i nadále, a to v domácnostech i různých zařízeních. V odborné literatuře se tento fenomén nazývá elder abuse, případně elder abuse and neglect nebo elder mistreatment. Česky se mluví o týraní, zneužívání a zanedbávání seniorů.

Na neradostné postavení mnohých seniorů začali odborníci poukazovat v 70. letech minulého století. Postupně, hlavně v posledních dvaceti letech, zájem o tuto problematiku sice relativně narůstá, ale i řada současných prací je ve své podstatě apelem, aby systematické zkoumání konečně směřovalo k co nejdůležitějšímu zlepšení péče a informovanosti.

Neutěšené výsledky výzkumů a studií

Průkopníky v oblasti elder abuse byli psychologové, sociologové a lékaři z anglosaského prostředí, především z Velké Británie a Spojených států. Proto právě v těchto zemích jako první vyslyšeli varovné signály i politici a obecně se rozšířil tlak na potřebnou nápravu – včetně legislativy. Například v roce 1980 dokonce proběhlo slyšení o tomto problému ve Sněmovně reprezentantů USA

pod názvem Elder Abuse: An Examination of a Hidden Problem. Nicméně trvalo dalších deset let, než se otázka péče o seniory promítla do veřejné a sociální politiky Spojených států. Ani to zjevně dosud nestačí. Svědčí o tom alarmující výsledky letošního šetření Americké psychologické asociace: ve Spojených státech je ročně týráno 2,1 milionu seniorů. Studie zároveň vyvrací rozšířenou domněnku, že staří lidé nejvíce strádají v nemocnicích, ústavech nebo pečovatelských domech, a ukazuje, že nejčastějším zdrojem omezování, psychické i fyzické agrese bývají členové rodiny.

K obdobným a leckdy dramatičtějším závěrům dospěla zkoumání v českém prostředí, byť je jich relativně málo a v mnoha aspektech v této oblasti bohužel za západním světem stále viditelně zaostáváme. Jednak potvrzují hypotézu, že větší míru šikany a týraní zažívají staří lidé v domácím prostředí, i když oslovení klientů sociálních a zdravotnických zařízení převažuje. Každopádně z výzkumu Jihočeské univerzity z roku 2004 vyplývá, že v České republice se stalo obětí fyzického násilí až třináct procent důchodců.

Z pozice vládního postu se vcelku odpovědně hodlala problematice seniorů věnovat bývalá ministryně pro lidská práva

Už maminko nezlob!

Konkrétní příběhy starých lidí, kteří se stali obětmi zneužívání, týraní nebo vydírání bývají o to smutnější, když jsou viníkem ti nejbližší. „Někdy se samozřejmě jedná o lidi s psychopatickými a násilnými sklony, omezenou mírou tolerance a komunikačními problémy. Velmi snadno ale propadnou nedůstojnému zacházení se stárnoucím příbuzným i lidé, kteří jinak navenek normálně fungují, ale nejsou schopni unést stres, který péče o starého člověka obnáší, jeho závislost. Zejména pokud u něj začne selhávat schopnost se o sebe postarat v praktických záležitostech nebo začínají být oslabeny jeho intelektové funkce,“ konstatuje psycholožka Marta Franclová. Ne každý

dokáže mít se starým člověkem obdobnou trpělivost jako s malým dítětem, které si snáze svou roztomilostí získá potřebnou pozornost. Zatímco například stařenka, která vznáší občas poněkud nesmyslné požadavky, zapomíná, opakuje se a podobně, lehce začne kdekomu i při vši lásce jít – laicky řečeno – na nervy. Od toho je krůček k tomu začít takového seniora přehlížet, přistupovat k němu s despektem, někdy i vztekem. Pak může situace gradovat i necitlivým fyzickým zacházením. „Vedla jsem pravidelně terapeutické konzultace s paní, která se starala o svoji nemohoucí maminku a sama se kvůli tomu dostala na pokraj zhroutění. Naštěstí si uvědomovala, že se k ní začíná chovat čím dál hůř, ale nedokázala se ovládat.

Ke mně přišla poté, kdy vedla maminku na záchod a ve své „přetaženosti“ s ní smýkla tak, že si stará paní zlomila ruku. Horší je, když si lidé zhoršující se schopnost vzájemné komunikace neuvědomují a necitlivé zacházení se seniorem se stane běžným modelem.“ Neméně dramatické důsledky může mít i ekonomické vydírání. Praktická lékařka Dana Sehnalová se například setkala s případem, kdy nejprve nedokázala vysvětlit příčiny chátrajícího fyzického stavu svého pacienta. Ukázalo se, že je své finance nucen odevzdávat „milovaným potomkům“, takže sám trpí podvýživou a je na pokraji totálního vyhladovění. „Podstatné je vyvarovat se dojmů, že starý člověk už má všechno dobré za sebou a nic nepotřebuje.“

Častější než fyzické násilí je ekonomické vydírání

a menšiny Džamila Stehlíková. V roce 2007 zadala poměrně rozsáhlý výzkum, v němž odpovídali obyvatelé domovů důchodců na otázky o domácím násilí, fyzickém, psychickém a ekonomickém nátlaku i obecně o přístupu okolí k seniorům. Vyjadřovali se také k diskriminaci ať už v civilním životě, nebo v zařízeních sociální péče. Ani v tomto případě nebyly výsledky právě povzbuzující. V mnoha ohledech potvrdily závěry obdobných šetření, která proběhla v posledních několika letech v různých zemích Evropy, tedy že psychické či fyzické násilí okusila až pětina seniorů.

Jakkoli jsou zmíněné údaje samy o sobě dostatečně děsivé, odborníci jsou přesvědčeni, že ve skutečnosti je situace ještě horší.

Proč jsou senioři tak snadnou obětí

„Oproti týraní žen, ale dokonce i dětí, společnost hodně pokročila. U seniorů ale přetrvává celá škála zábran, proč problém nechťejí přiznat v podstatě ani sami sobě, natož o něm mluvit. Už vůbec ale nemají tendenci využít právních kroků k tomu, aby se – byť evidentní – tyranie zbavili,“ konstatuje Marta Franclová, která přednáší pedagogiku a psychologii na Jihočeské univerzitě. Svou roli tu hraje kromě časté citové a sociální závislosti i dalších faktorů také to, že se staří lidé stydí nejen za svoji narůstající bezmocnost, ale také – pokud je trýzní vlastní potomci – mohou získat pocit, že selhali jako rodiče, a tudíž nesou následky dřívějších pochybení. Navíc své blízké jistým způsobem stále milují a nechťejí jim ublížit tím, že by se obrátili na úřady. Také mívají málo informací ohledně organizací, které by jim mohly pomoci.

V pozadí značné přetrvávající lhostejnosti společnosti vůči postavení seniorů také stojí faktor, který si již vysloužil odborný název – ageismus. Vyjadřuje postoj nemála lidí, kteří považují starší generaci za obtížnou, mají pocit, že senioři jen překážejí, neuznávají jejich nároky na plnohodnotný život, případně kvalitní péči. „Staří lidé pak o to snáze propadají pocitu, že jsou zbyteční, závislí. A ztrácejí odvahu postavit se více či méně aktivně proti špatnému zacházení a za svá práva na důstojný život,“ říká Franclová.

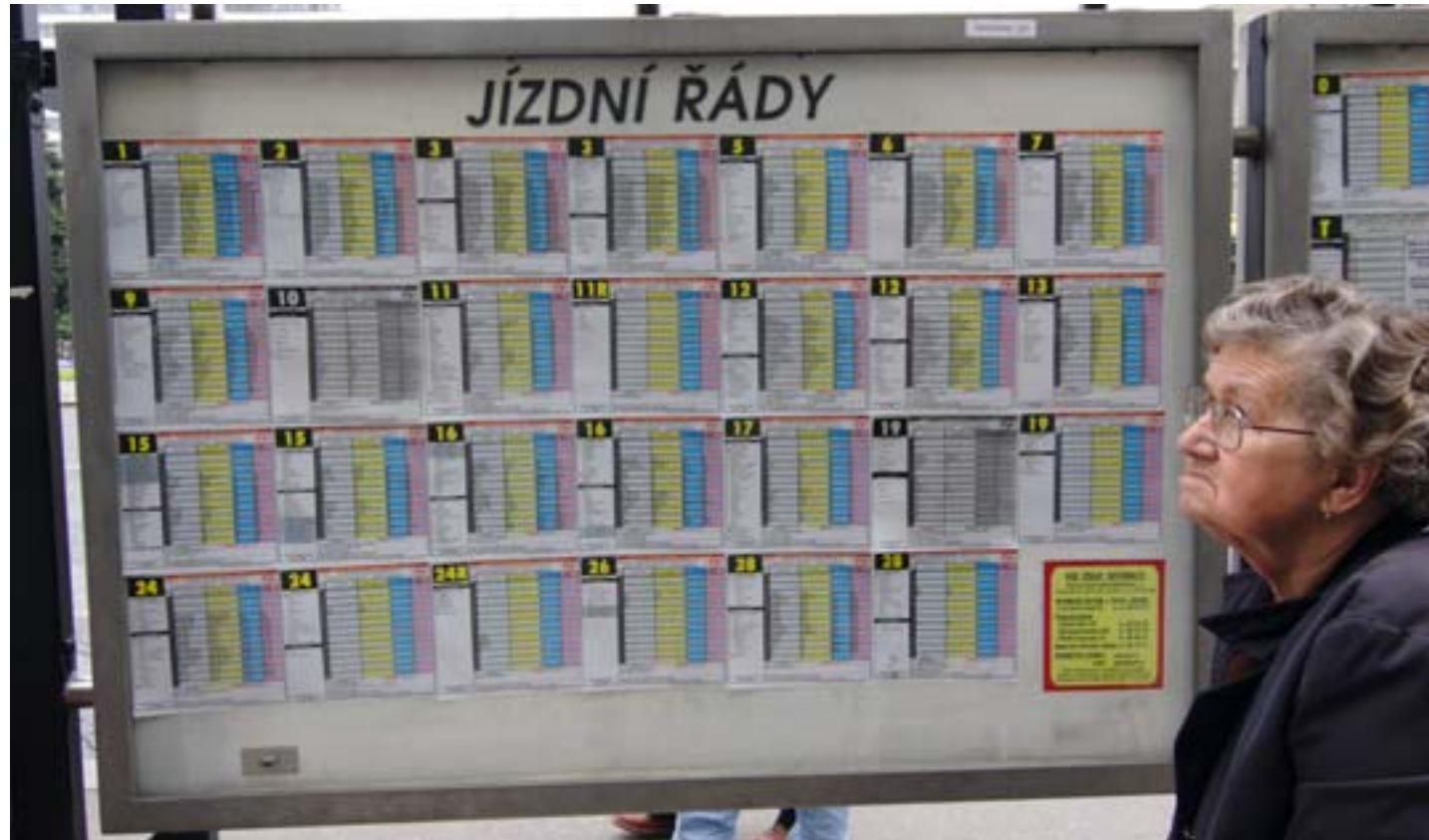
Rizikové faktory

Na další rizikové okolnosti upozorňují jak již citovaný výzkum Americké psychologické asociace, tak české výzkumy – například studie Petry Zimmelové z Jihočeské univerzity nebo disertační práce Pavla Habarta z Fakulty sociálních věd UK, který nyní působí v zahraničí a dál publikuje práce o problematice elder abuse. Shodují se v tom, že živnou půdou pro neblahý osud mnohých seniorů je sociální izolace rodiny nebo jakékoli stresující prostředí vyvolané například ztrátou zaměstnání blízkého člena rodiny, přítomností drog, alkoholismu... To vše vytváří jakýsi svět sám pro sebe, kde neplatí obecná pravidla soužití, slušnosti.

Agrese, znevažování, vydírání

Drtivá většina výzkumů potvrzuje, že častější než fyzické násilí je ekonomické vydírání – příbuzní dovedou seniora k totální hmotné nouzi, uzurpují si nároky na veškeré jeho příjmy a majetek. To se děje nejen v domácnostech, ale i v sociálních a zdravotnických

Ze zdravého odstupu se nesmí stát *neúměrný cynismus*

zařízeních, kam příbuzní přijdou za pacientem, jen pokud vědí, že od něj můžou získat peníze. „Senioři často uvěří tomu, že jediný způsob, jak si ospravedlnit vlastní existenci, je podporovat finančně své blízké. Obtížně ale rozlišují, kdy se jedná o vzájemnou pomoc a kdy o jednoznačné zneužívání,“ zdůrazňuje Franclová.

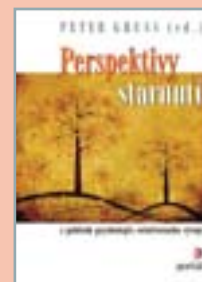
Právě otázkou, nakolik jsou senioři zanedbáváni či týráni v zařízeních ústavní péče, se zabýval ve své disertační práci Pavel Habart. Poukazuje zejména na to, že se v těchto zařízeních klienti často setkávají s nedostatkem respektu vůči své osobě, vlastnímu soukromí, individuálním požadavkům. Obdobně jako autoři jiných zahraničních i tuzemských studií vidí Habart řešení v efektivním proškolení zdravotníků a osvětě celé veřejnosti. „Samotné prostředí zařízení pro seniory může na leckoho působit depresivně,

navíc si představme psychický tlak, kterému je vystaven personál. Pokud na to nejsou zaměstnanci dostatečně připraveni, snadno zátěžovou situaci řeší hledáním patřičného odstupu, který se však lehce změní v neúměrný cynismus,“ dodává Franclová.

Kam se obrátit

Problematikou týrání a zneužívání – nejen fyzického, ale i psychického – se zabývá především Bílý kruh bezpečí, který provozuje i bezplatné linky a podílí se rovněž na legislativě v této oblasti. Speciálně na problémy seniorů se zaměřuje sdružení Život 90, jehož působnost zahrnuje právní, poradenskou a psychologickou pomoc. Kromě toho nabízí různé kurzy a volnočasové aktivity. ■

Literatura viz www.sanquis.cz

**Petr Gruss (ed.):
Perspektivy stárnutí**
Dílo uznávaných odborníků z mnichovského Institutu pro vzdělávání Maxe Plancka se zabývá stárnutím z pohledu vývojové psychologie, neurobiologie, evoluční biologie, biochemie, medicíny, gerontologie, politikologie či andragogiky. PORTÁL

**Martina Venglářová:
Problématické situace v péči o seniory**
Publikace je určena zdravotnickým a sociálním pracovníkům, kteří pečují o seniory v nemocnicích, zařízeních ústavní péče i doma. Nabízí teorii a příklady řešení jednotlivých situací. GRADA

**Huub Buijssen:
Demence**
Autor knihy, která radí, jak řešit praktické problémy, je zkušený gerontopsycholog. Využijí ji rodinní příslušníci lidí, kteří trpí demencí, pečovatelé, psychologové a pracovníci pomáhajících profesí. PORTÁL